

ABRO-, ABRU-, ABRUKA JA ABRAK

MARJA KALLASMAA

EKI kohanimekartoteegis (siia kuuluvad ka ESi kogud) on 30–45 *Abro-* ~ *Abru-*algulist kohanime. 15nimeline lõtk tuleb sellest, kas sekundaar-nimed lugeda üheks nimeks või mitte. Toponüümikas on traditsioon, et häälikuliselt samased nimed loetakse igäiks iseseisvaiks eri nimedeks (näiteks: kui meil on eri külades 20 eri *Otsa* talu, siis on tegemist 20 iseseisva kohanimega, mis on homonüümid; rangelt võttes oleksid meie materjalis neli eri nime ka *Abruka küla*, *Abruka mõis*, *Abruka saar* ja *Abruka vald*, ehkki territoriaalselt on need paigad peaaegu kattuvad). Teisiti on lood antroponüümikas, kus üks nimi, näiteks *Marja*, võib esineda paljudel objektidel, keda nimetatakse nime kandjateks. Millest niisugune erinevus traditsioonis, pole mul õnnestunud välja uurida. Tegelikult on ka arvudega opereerivas toponüümikas sageli lihtsuse mõttes märksõnas esitatud nimevormi peetud kohanimeks ja erinevaid paiku nime kandjaiks (nii ka Kallasmaa 2000).

*Abru-*nimedel olen varem lühidalt peatunud (Kallasmaa 1978: 250–251), seal olen arvestanud 37 tollel ajal kasutada olnud nimega, millest 14 olid asustusnimed (ka nüüdse 45 nimega võrreldes jäi neid 14), seega küla-, mõisa-, sauna- või talunimed (asustusüksuseks on siin loetud ka vald), millele sobib hästi isikunimest lähtumine (Kettunen 1955: 126 *Abruka* puhul, Pall 1969: 14 *Pal Abru t* puhul, Kallasmaa 1996: 13 *Muh Abru t* puhul: < in, Mägiste 1929: *Apro*, *Aproi* = *Aabram*, Vilkuna 1960: *Aapro* < *Aabraham*, USNK *Aapro*, *Apro* < *Aabraham*). Neljakümne viiest nimest ühe kolmandiku puhul tuleks kõne alla tõenäoline lähtumine isikunimest. Siiski paneb mõtlema, et nii Palamuse kui ka Muhu talunime kirjapanekud ulatuvad vaid 18. sajandisse. L. Kettunen (1955: 126) on saarenimele *Abruka* võrdluseks toonud ka sõna *habras* 'brüchig, morsch' ja oletatava isikunime **Haproi*, **Haprukka*. Saarenimes ei pruugigi liitega kuju olla algne, vrd varasemaid kirjapanekuid 1552 *Abrow*, 1645 *Abrow*, *Holm Abraw*, 1654 *Abroh* (Kallasmaa 1996: 13), alles 18. sajandil ilmub liide *-ko* ~ *-ku*: 1738 *Abråko*, 1782 *Abrogo*, 1789 *abriko* (Kal-

lasmaa 1996: 13), Mellinil taas liiteta nimekuju: 1798 *Abro*. On vihjeid, et saarenimi võis olla algselt heinamaanimi (Johansen 1951: 300). Oma artiklis (Kallasmaa 1978) olen nimeperekonnale võrdluseks toonud Hää apellatiivi *abrikas* 'niedrige wäßerige Stelle einer Wiese oder eines Moores'. Siinses kirjutises püüangi seda võimalust lahata.

EMS I, 1 annab lisaks apellatiivile *abrikas* gen -a Hää 'mäda maa-koht' ka apellatiivi *abru* Muh 'kõrgem koht, kari meres', kuid viimane on päris kindlasti pärisnimi, mida informant on kasutanud determinandita, ja küsimise peale teatanud, et see on kari. (Võimaluse kohta kasutada loodusnimesid olenevalt kontekstist ilma determinandita vt Kallasmaa 1992: 76–77; 2000: 115–116). Ta ongi karinimi. Muhus on ka *Abru* t Painase k, *Abrulats* Linnuse k ja sama küla all meres *Abrusselaid*, mis on ilmselt sama kui *Abluselaid*. (Selles uues valguses on Kallasmaa 1996: 13 andnud viimasele nimele ilmselt eksitava, nn rahvaetümoloogia, võrreldes seda apellatiiviga *ablus* Hää Saa 'okaspuu okas'). Laiunime vasteks sobiks see üksiksedeli *abru* hästi, kui mõelda, et on veel saarenimi *Abruka*, kuid kahjuks näivad mõlemad erandid olevat ja pärisnimelise lähtekohaga on eelkõige Muh sõnavarasedeli *abru*. Ainsana näib neid toetavat Mär *Abrumägi*, mis asub aga *Abru* sauna läheduses ja võib olla sekundaarnimi. Ülejäänutest aga valdav osa on kas veeloikude või madalate heinamaade ja põldude nimed: PJg *Abroloik*, Tõs Rap *Abruallikas*, Tõs Rap Sim Pst *Abrueinamaa*, Mus VII *Abrukaauk*, VII ka *Abrukaaugu põllud*, Tõs *Abrukalaan* (hm), Mus *Abrukaloik* (mets), *Abrukamets*, Tõs *Abrukopel*, Jaa *Abruoja põld*, Hag Rap Hls *Abrumets*, Muh Tõs *Abrupõld*, Rap *Abruraba* (13 kolmekümnest või 21 neljakümne viiest, vastavalt taustsüsteemile), seega tugevapoolne kolmandik, isegi ligi pool. Nendega liituvad varasemas olekus samuti looduseseme nimed olnud *Abrumaa* ja *Abruvälja*, nii et võimegi ütelda, et ligi pooled *Abro-* ~ *Abru-*algulistest kohanimedest tähistavad midagi vesist. Osa neist võivad muidugi olla ka talunimedest lähtuvad sekundaarnimed, on ju talunimena *Abru* registreeritud mitmestki samast kihelkonnast: VNg Muh Kse Var Mih Rap Jür Pal, saunanimena Mär Tõs. Siin ei taha ma vaidlustada talunimede, eriti idapoolsete isikunimelisi etümoloogiaid. Senise uurimisseisu puhul äratub siiski tähelepanu, et varastes revisjonides nimi ei esine. See võib viidata sellele, et need loodusnimed võivad olla vanemad kui *Abro-*, *Abru-*algulised talu- ja saunanimed. Kui ka edaspidi leitakse vanemaid *Abro-*, *Abru-*algulisi talunimesid, siis seegi ei pruugi veel nende vanemust tõestada, sest enamasti hakati just talunimesid varem üles tähendama kui

mikrotoponüüme – talusid sai maksustada.

Saartelt leiame veelgi lähedase häälikulise kujuga kohanimed: Muh *Abraauk*, Rei *Abrak* (järv) (= *Mustana Abrak*) (vrd häälikuliselt ja tulestuslikult sarnane põllunimi Khk *Adrak* < *ader* : *adra*), läheduses *Abrakut*, *Abrakulaht*, *Abrakuots*, viimased 3 tõenäolised tuletatud kohanimed terminnimest. Ka Saaremaalt Mullutu mõisa dateerimata kaardil leidub *Abrafo Niet* (Kallasmaa 1996: 13). Võrdluseks võiks tuua V. Nissilält sm *Haparaisienranta* < kn *Haparainen*, *Haparis*, *Haparais* 1640 < sn *Haparainen* jne, mida Nissilä võrdleb apellatiiviga *hapara* ‘smula, afskrap, affall, afskräde’; adj *hapara* l. *hapero* ‘spöd, skör; tassig, famlande’ (Nissilä 1939: 431), millel näib olevat seoseid sõnaga *habras*, millega juba L. Kettunen saarenime võrdles. Vrd ka EMS I, 1 sub *habras*: Khk *nii abras* (pehme, mäda) *maa*, *p_talu pään*, nominatiivivormi *abra* Pha ja genitiivivormi *abra* Jäm Hi (*h- Phl*) Mär Mäh PJg Vän Ris Kos Jä Ksi Plt Hls (EMS I, 1).

Tähenduse poolest kuuluvad *Abro-*, *Abru-*algulised loodusnimed kokku häälikuliselt sarnase apellatiiviga *abrikas* ‘mäda maa’, pandagu tähele ka *Abruka* üleskirjutust 1789: *abriko*. Tundub, et apellatiiv või selle muu *abr-*alguline variant oli varem laiemalt levikuga ja kindlasti on säilinud kohanimed *Abrok* ning *Abro-* ~ *Abru-*algulistest loodusnimedes, tähendades veeloiku või, nagu A. Saareste (1959: 795) annab: *abrikas* ‘madal, vesine koht (heinamaal), soos’.

Kirjandus

EMS I, 1 = Eesti murrete sõnaraamat, I. 1. vihik. A–J. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Tallinn, 1994.

Johansen, Paul 1951. Nordische Mission. Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland. (= Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar, del 74.) Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kallasmaa, Marja 1978. Über die Beziehungen zwischen Ortsnamen und Appellativen. – *ÕÕ XIV* 4, 250–257.

Kallasmaa, Marja 1992. Variatsioon ühe legendi teemal. – *Keel ja Kirjandus* 2, 71–78.

Kallasmaa, Marja 1996. Saaremaa kohanimed I. Eesti Keele Instituut. Tallinn.

Kallasmaa, Marja 2000. Saaremaa kohanimed II. Eesti Keele Instituut. Tallinn.

Kettunen, Lauri 1955. Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen (= Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia. Sarja B, nide 90,₁.) Helsinki.

- Mägiste, Julius 1929.** Eestipäraseid isikunimesid. – Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused XVII. Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi Kirjastus.
- Nissilä, Viljo 1931.** Vuoksen paikannimistö I. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 214.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pall, Valdek 1969.** Põhja-Tartumaa kohanimed I. Toim M. Norvik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Saareste, A. 1959.** Eesti keele mõisteline sõnaraamat II. Stockholm: Vaba Eesti.
- USNK** = Uusi suomalainen nimikirja. Etunimet: Kustaa Vilkuna, avustajat Marketta Huitu ja Pirjo Mikkonen. Sukunimet: Pirjo Mikkonen, Sirkka Paikala. 1988. Helsinki–Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Vilkuna, Kustaa 1960.** Oma nimi ja lapsen nimi. Helsinki.

Abro-, Abru-, Abruka and Abrak

Marja Kallasmaa

Depending on the way of reading, the Estonian territory carries 30–45 place names with *Abru-* as their initial component. Every third of them is a settlement name. In literature the *Abru-*initial place names have been associated with the personal name *Aabraham* and its adapted forms. The paper discusses whether the *Abro-* and *Abru-*initial names of natural objects could possibly originate in an *abr-*initial landscape appellative, such as *abrikas* ‘boggy place’ or *abru* ‘shelf; reef’.